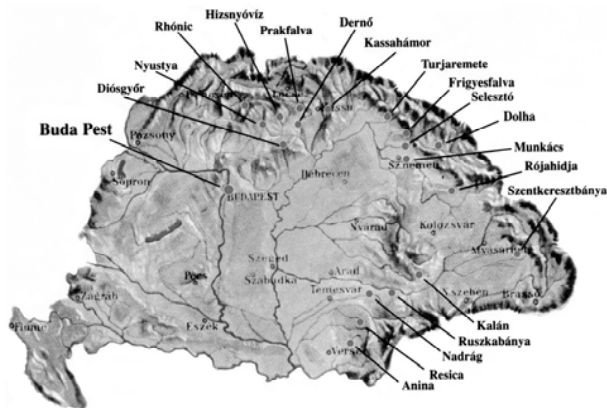

A kupolókemencék és egyéb másodlagos vasolvasztó berendezések használatának terjedése a 19. század elejére megteremtette az önálló, árutermelő vasöntődék létrehozásának feltételeit. Sorra alakultak a folyékony nyersvasat biztosító kohóktól távoli helyeken is az öntödék. A század végén ismert mintegy 80 öntöde közül számos önálló árutermelő vállalkozás lett, főként gépgyáraknak szállítottak öntött alkatrészeket, egyöntödük azonban közvetlen értékesítésre szánt használati tárgyakat és díszöntvényeket is öntött.

A kályhák elsősorban a lakószobák fűtésére szolgáltak, de sokszor az ételek melegítésére vagy melegen tartására, sőt gyümölcsaszalásra is használták őket. A közösségi épületekben méretük a befűtendő nagyobb térhez igazodott. A kiállításon bemutatott kályhák a történelmi Magyarország ma már határainkon kívül eső területén működő öntödék termékei közül kerültek ki.

Magyar műöntödék a 19–20. század fordulóján

A vasöntvény különleges tárgy. Utólag nem javítható, nem cizellálható. A mintakészítő és az öntőmester ügyességén, rátermettségén múlik a siker.

Korábban is volt példa öntöttvas tárgyak használatára, gondoljunk csak az ágyúkra, a kandalló- és kályhalapokra, vagy az öntöttvas lábasokra. A polgárosodás megindulásával azonban egyre több háztartás igényelte az újdonságnak számító használati tárgyakat, amelyek egy része öntöttvasból készült.

Kezdetben az öntött tárgyak jelentős részének formakincse olyan német, cseh és morva mesterek közvetítésével került hazánkba, akik a kor szokásainak megfelelően gyakran szülőföldjüktől távol találtak munkát és alapítottak új otthont.

A vasöntvények térhódítása a polgári lakások cserépkályháit felváltó öntöttvas kályhák megjelenésével kezdődött. Az idők folyamán díszesebbnél díszesebb, több funkciót is ellátó, a tüzelőanyag energiáját egyre jobban hasznosító kályhatípusok kerültek ki az öntödékből. A díszítés nem öncélú volt, a bordázatok, dombsorművek növelték a hőátadó felületet.

Kaláni mintaképgyűjtemény részlete, 1911

Magyarországon a 19. század első felében a felvidéki Rhónic (Kisgaram, ma Hronec, Szlovákia) kincstári üzemében működött modellőrként képzett szobrász, Leopold Förster.

Rhónici bányászalagos gyertyatartók

Vannak öntöttvasművészeti emlékeink más felvidéki öntödéből is (Dornó–Drnava, Kuntapolca–Kunové Teplice, ma Szlovákia), valamint a Bánátban (Anina–Anina, Resica–Reșița, ma Románia), a Kárpátalján (Turja-remete–Turji Remeti, Dolha–Dovhe, ma Ukrajna) és az erdélyi vasművekben (Szentkeresztbánya–Vlăhița, Ruszkica–Rushița, ma Románia) működő, ügyes kezű mintakészítők és öntők munkáiból is. Az 1820-as évektől kezdve a Németországban készült, részben használati tárgyként is funkcionáló művészi vasöntvények mintadarabjai a közel

Áttört disztányérok

150 éves öntészeti kultúrával rendelkező munkácsi vasöntödébe is eljutottak, ahol képzett szakemberek gondoskodtak a technikai alapok megteremtéséről. A művészi kivitelű öntvények öntéséhez szükséges minták készítéséhez szobrászokat kerestek a gyár modellműhelyébe. Így került a német származású Valentin Willaschek modellőrként Munkácsra, aki a klasszicizmus korának stílusát értő és azt tudatosan alkalmazó szobrászművész volt.

A Munkácsi Vasgyár finomöntödéiből 1835-től európai rangú műöntvények kerültek ki. Termékeivel a gyár az 1842-ben tartott első magyar iparmű-kiállításon aranyérmét nyert.

Willaschek munkáját Schossel András folytatta. Nevéhez fűződnek a munkácsi öntöde legszebb kislasztikái. Csipkefinomságú sakk-készlet, áttört tányérok, filigrán szobrocskák és faliképek kerültek ki innét, amelyek művészi értékkel bírtak és a mai embernek is gyönyörűséget szereznek.

A munkácsi vasgyár selesztói és frigyesfalvi öntödéiben folyó műöntészet Schossel 1874-ben bekövetkezett halála után lehanyaglott, de ez egybeesett ennek a művészeti ágának a lassú elsorvadásával egész Európában.

Utolsó vacsora. Aninai finomöntvény

A 19. század végétől mindennapi használatra és a lakásbelső díszítésére is egyre több öntöttvas tárgyat kezdtek használni. Gyönyörű tükörkeretek, gyertyatartók, képkeretek, zsebóratartók, íróasztali készletek, domborművek, falitálak, gyümölcstartók és más tárgyak dicsérték az öntők ügyességét és a háziasszonyok ízlését.

A művészi öntöttvas tárgyakat a polgári lakások díszítésére egészen a második világháborúig használták. Ezeket a Hirsch és Frank salgótarjáni öntödéje, a gyertyánligeti vasmű és a budapesti Ganz és Társa Rt. gyártotta nagyobb sorozatban.

Az alapanyag „szegényességének” leplezésére a felületet sokszor galvanikus úton álynozták (nikkelezték), esetleg bronzírozták.

Kisplasztika Willaschek szignójával

Az öntöttvasművészet virágkora című kiállítás az Öntödei Múzeum legféltettebb kincseit vonultatja fel, kiegészítve a Magyar Nemzeti Múzeum, valamint az Iparművészeti Múzeum művészi kvalitású darabjaival.

Kétkarú gyertyatartó, Munkács-Frigyesfalva

Bemutatásukkal a sokszor mostohán kezelt öntöttvas művészi alapanyagként való felhasználására, a 19–20. század fordulóján a polgári és módosabb paraszti környezetben kedvelt, mívesen formázott, finom öntésű emlékekre, az öntöttvasművészet virágkorából ránk maradt, a maga korában díszítő funkciót is ellátó tárgyak értékeire, megbecsülésére szeretnénk látogatóink figyelmét felhívni.

Nikkelezett öntöttvas tintatartó a 20. század elejéről

Rendező: Lengyelné Kiss Katalin

Látványterv: Szőke Imre

Szerkesztő: Schudich Anna

KÖSZÖNET A SEGÍTŐKNEK

Építészeti Múzeum, Iparművészeti Múzeum,

Magyar Nemzeti Múzeum,

Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Betonép Bt., MMKM,

MÖSZ, ME Öntészeti Tanszék, OMBKE, Terc Kft.,

TP Technoplus Kft.,

Kovács László, Pusztai László

Támogató

nka NEMZETI KULTURÁLIS ALAP

Fenntartó

NEMZETI ERŐFORRÁS MINISZTERIUM

Schossel sakkfigurái történelmi alakok

A címképen kassai öntöttvas szekrénykályha látható

Az öntöttvasművészet virágkora (1850–1914)

*Kiállítás
az MMKM Öntödei Múzeumában
2011*

1027 Budapest, Bem József u. 20.

+36-1-2014370, ontode@mmkm.hu